

Dr. Kamilo Firingier

Osnivanje osječke crtačke škole i njen prvi učitelj Antun Müntzberger

Prve pojave likovne umjetnosti nalazimo u Osijeku uskoro nakon njegova oslobođenja od Turaka do kojega je došlo god. 1687. Na gornjogradskom trgu nalazio se stari kip Madone, za koji su osječki građani početkom 19. stoljeća tvrdili da je ondje postavljen već god. 1690. Još i danas stoji nad glavnim žrtvenikom tvrđavske franjevačke crkve srednjovjekovni gotički kip Madone koji je za vrijeme Rakocijeve bune god. 1703. ovamo prenešen iz Juda kod Šikloša, a god. 1729. dala je udovica zapovjednika osječke tvrđave generala baruna Petraša podići na tvrđavskom glavnom trgu kameni barokni zavjetni kužni stup s kipom sv. Trojstva nad stupom te osam kipova iznad podnožja.

Arhivska i muzejska istraživanja pokazala su, da je stari Osijek imao veliki broj umjetnina po crkvama, vlastelinskim dvorovima, javnim zgradama i građanskim stanovima, ali je također već u 18. st. dao mogućnost rada desetku umjetnika i majstora kojih djelatnost ulazi u područje umjetnosti i primijenjene umjetnosti. Već u 18. stoljeću poznati su nam kipari i drvorezbari Josip Gerup, Pavao Helfer, Janković, Josip Erd, Franjo Heink, te slikari Antun Senser, Sebastijan Braunstein, Antun Heineman, Josip Scheicher, Emerik Pink. Kao i drugdje sačuvana su samo njihova imena, njihovi radovi nisu nam poznati, dok s druge strane za najveći dio starih umjetnina što se nalaze u Osijeku ne znamo tko ih je izradio. Uostalom za sve one koji se u starim spisima nazivaju kiparima i slikarima ne može se često sa sigurnošću tvrditi da li su to oni zaista i bili. Između umjetnosti, i umjetnog obrta nije bilo izrazitih granica. Kipari su obrađivali kamen i drvo, radili u štukaturi, marmorirali drvo, na drvu izrađivali pozlatarske i ličilačke poslove, slikari su slikali portrete, minijature, slike uopće, a napose svetačke, crkvene i oltarske. Slikali su i soboslikari, dok su akademski slikari katkada obavljali soboslikarske i ličilačke radove, ali s druge strane već g. 1814. nalazimo u popisu osječkih stanovnika akademskog slikara Ivana Reindleina, koji sam za sebe tvrdi da je »slobodni umjetnik i to historijski slikar« (Historienmaler). Ipak

ni jedna njegova slika nije poznata, a napose takva koja bi bila »historijska«. Nije bilo određenih granica između likovnih umjetnika i obrtnika, ali ni između slikara i kipara, pa se učitelj Franje Pfalza Ivan Gasto (zapravo Antun Szarnyai) potpisuje god. 1827. kao »slikar i kipar«. ¹⁾

Likovni život razvijao se u Osijeku kao pograničnoj austrijskoj tvrđavi pred granicama turskog carstva u dalekoj sjeni bujnog života probuđenog Zapada, koji je pod duhovnim vodstvom Francuske doživljavao svoj politički, kulturni i gospodarski preobražaj u tolikoj mjeri da ove promjene nijesu mogle ostati bez odraza ni na učmalu austrijsku carevinu. U jeku merkantilističkih nastojanja osjetila se i u austrijskoj monarhiji Marije Terezije (1740—1780) potreba za dizanjem privrede uopće, a među ostalim također za usavršavanjem obrta stručnim školovanjem obrtničkog podmlatka. Kod stručnog školovanja ukazalo se napose potrebnim obučavanje u crtanju svih onih kojima je crtanje u njihovom radu bilo potrebno ili korisno. U Felbigerovom »Općem školskom redu za njemačke normalne, glavne i trivijalne škole u svim carskim kraljevskim nasljednim zemljama« od 6. XII 1774. bilo je određeno crtanje u školama te postavljanje učitelja crtanja u normalnim i glavnim školama, za koje je pariški učenik Jakob Matija Schmutzer izradio »Naputak za crtanje bakrorezima«. God. 1777. osnovala je Austrija crtačke škole u svim svojim zemljama, pa su tako nastale crtačke škole i u Hrvatskoj i Slavoniji. Takve škole postale su tim potrebnije što je god. 1786. bilo određeno, da oni obrtnici, kojima je nužno crtanje, ne smiju osloboditi svoje naučnike ako potonji ne dokažu da su godinu dana nedjeljom i drugim blagdanima marljivo polazili crtačku školu. Iste je godine određeno da se nitko ne smije primiti u obrt, koji nije barem dvije godine polazio školu.

Uz takve prilike moralo se i u Hrvatskoj i u Slavoniji početi s osnivanjem posebnih crtačkih škola, a razumljivo je da se kod toga nije mogao mimoći Osijek kao najznačajniji i najvažniji grad Slavonije koji je i u pogledu likovne tradicije i razvijenog obrta u tom dijelu Hrvatske bez svake sumnje stajao na prvom mjestu.

O zagrebačkoj obrtnoj školi napisao je na osnovu arhivskih istraživanja god. 1955. raspravu prof. dr Milan Stahuljak. ²⁾ Iz njegovih istraživanja proizlazi da je ona počela s radom tek god. 1781., jer se prije nije mogao naći učitelj. Prema službenom šematizmu »Zagrebačkog kalendara« prvi njen učitelj bio je Ivan Mittermayer. U svojem ogromnom povijesnom djelu »Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas« ima Antun Cuvaj za zagrebačku crtačku školu podatke od god. 1786., a za riječku crtačku školu od god. 1787. Cuvaj je našao podatke i za osječku crtačku školu iz tog vremena i piše »Od god. 1787. postojala je crtačka škola i u Osijeku. Potonja je bila smještena u jednom uglu gradske vijećnice zajedno sa stanom učitelja ove škole. Učitelji tih škola imali su sami sastavljati crtarske uzorke, te po jedan primjerak istih dostaviti kr. namjesničkom vijeću, koje je za svaki izrađeni uzorak doznačilo posebnu nagradu.« ³⁾

U arhivi osječkog gradskog poglavarstva nema za ovu prvu osječku crtačku školu nikakvih podataka, jer su od starije osječke gradske ar-

hive uništeni svi spisi stariji od god. 1809., ostali su samo stari protokoli, počevši od god. 1705. Ako je takva škola i postojala, nije vjerojatno da se ona održala duže vremena ili da je njen rad bio većega značenja, jer bi se u tom slučaju ona morala spominjati i u gradskim zapisnicima. Uostalom i sam Cuvaj, pišući da je god. 1795. uz zagrebačku osnovana crtačka škola i u Varaždinu, tvrdi »Čini se da su te dvije crtačke škole za sada bile jedine u zemlji. Onoj u Osijeku i u Rumi izgubio se trag sve do g. 1800., kadno su iste opet otvorene, te na prvoj odlukom kr. namjesništva od 4. veljače 1800. br. 2822 namješten Antun Müntzberger, a na drugoj Kajetan Papp. Crtarsku školu osječku polazilo je 36 učenika.«⁴⁾

Na svaki način između prve i druge osječke crtačke škole postojao je potpuni vremenski prekid. Za razvoj crtačkih škola značila je međutim kao važna prekretnica godina 1795., jer je tada ponovno određeno da se crtački predlošci imaju izrađivati u pojedinim crtačkim školama i da se crtačke škole prema prijedlogu predsjednika bečke akademije lijepih umjetnosti imaju razdijeliti u tri odjela, a reskriptom br. 19.655 od 25. IX 1795. (Reg. 941/1813 i Reg. 87/1821) ponovno je određeno da se crtačke škole imaju osnivati u svim gradovima i većim mjestima.⁵⁾

Ta naredba morala je pokrenuti i pitanje crtačke škole u Osijeku, koje prema rečenom više nije bilo, pa ju je stoga trebalo ponovno osnivati. Svakako su god. 1799. pregovori glede osnutka te škole toliko uznapredovali da je došlo do ugovora, pa je u knjizi zapisnika osječkog gradskog poglavarstva od 18. V 1799. pod br. 93 (str. 327) zapisano »da je potpisan ugovor o crtačkoj školi«.

Izvorni primjerak tog ugovora, napisan njemačkim jezikom, nalazi se u spisu gradskog poglavarstva Reg. 516/1810. i glasi u prijevodu:

U G O V O R

o osnivanju crtačke škole u tri osječka komorska grada Osijeka sklopljen između gospodina kraljevskog studijskog nadravnatelja zagrebačkog literarnog okružja s jedne strane i kraljevskog komorskog grada Osijeka s druge strane prema previšnjoj, po veleslavnom kraljevskom ugarskom Namjesničkom vijeću dne 26. veljače o. g. pod br. 4485 milostivo izdanoj naredbi, i to

1. Budući da je navedenom previšnjom odlukom za crtačkog učitelja koji će se namjestiti, iz studijske zaklade već premilostivo određena godišnja plaća od 300 forinti, a na pomenuti komorski grad prenesena obveza da crtačkog učitelja opskrbi slobodnim stanom a crtačku školu odgovarajućim smještajem, potrebnim priborom i alatom, to se isti obvezuje za učitelja crtanja dati slobodni stan od dvije sobe za stanovanje, smočnice i kuhinje u zgradi tadašnje vijećnice u Tvrđavi, u prvom katu prema Ulici zlatne lađe, ali samo za sada, a ako bi grad ovaj stan trebao titulo Quarterii mjesto stana plaćati godišnje 50 forinti, dok će učitelj crtanja biti obvezan najmiti drugi stan.

2. Sobu na uglu te vijećnice, prema Ulici zlatne lađe, ispraznit će grad za crtačku školu, ali uz uvjet, da će grad, ako bi sam trebao tu sobu, biti dužan za crtačku školu pribaviti drugu pogodnu sobu.

3. Čim stigne učitelj crtanja (čiji se dolazak ipak mora najaviti mjesec dana unaprijed) obvezuje se grad odmah predati stan time, da će on,

učitelj, biti dužan vratiti gradu stan u istom stanju u kojemu je predan. Glavni popravak se ovdje ne podrazumijeva, jer on i onako spada na grad. 4. Grad će za crtačku školu imati nabaviti potrebite ploče, stolice i ormare, a što se tiče drugog pribora, pod kojim god imenom, obvezuje se grad odmah na početku crtačke škole nabaviti tri crtača pribora i šest crtaćih dasaka, a za nabavu ostalog potrebitog pribora dati pripomoć od godišnjih 20 forinti uz obračun, i uvjet, da svaki preostatak od ovih 20 forinti ima ostati u korist općine.

5. Za crtačku školu dat će grad godišnje tri hvata gorivog drveta. Za loženje te škole ima se pobrinuti učitelj crtanja. Prema tome u pomenutoj zgradi vijećnice ne će se loženje moći po drugome obavljati.

6. Budući da se kraljevski komorski grad obvezao dati crtačku sobu i stan učitelju, dati će on iste popravljati kao ostale gradske školske zgrade. Da bi se ovaj Ugovor održao načinjena su četiri jednako glaseća prijepisa, propisno izdana s obje strane.

Osijek, 18. svibnja 1799.«

Ugovor su potpisali kraljevski studijski nadravnatelj Ludovik Marić, a za komorski grad Osijek, u prisustvu predstavnika virovitičke županije Josipa Mihalovića i Josipa Zomborija, gradski sudac Franjo Žaverski Brožan uz supotpis 14 gradskih vijećnika.

O osječkoj crtačkoj školi razmjerno se mnogo pisalo. Pisali su dr Josip Bösendorfer⁶⁾, Josip Zorman⁷⁾, Oto Švajcer⁸⁾, a uzgred i zagrebački pisci. Sve ovo što je pisano potpuno je općenito, o životu same te škole nije mogao do sada nitko pisati, jer arhiva škole nije sačuvana, a arhiva osječkog gradskog poglavarstva nije bila pristupačna sve dok god. 1947. nije bila osnovana posebna osječka arhivska ustanova. Uostalom i sada može se doći do podataka samo ako se pregledaju svi spisi osječkog gradskog poglavarstva. Dok se možda ne pronađe i druga, iscrpnija arhivska građa, ne preostaje nego rekonstruirati život te škole prema onom što je pronađeno, tj. iz oskudnih slučajnih podataka o školi razasutih u spisima gradskog poglavarstva. Prenosimo stoga iz njih najvažnije podatke što smo ih našli o toj školi i njenim učiteljima.

U osječkim gradskim spisima nema nikakvih podataka o izboru prvog osječkog učitelja crtanja, postoji međutim ovjerovljeni prijepis rješenja Ugarskog namjesničkog vijeća br. 2822 od 4. II 1800. upravljenog na nadravnatelja zagrebačkog literarnog okružja Marića da je za učitelja osječke škole crtanja imenovan *Antun Münczberger* koji je sa predloženim crtežima pružio dovoljni dokaz o svojoj stručnosti. Nalaže se ipak da on zajedno s rumskim učiteljem crtanja Petrom Bugarskim preda još 6 novih uzoraka crteža da ih se uzmogne predložiti najvišem mjestu na vrhovnu potvrdu i odobrenje (Reg. 2083/1824).

O tom izboru imamo podataka i u Müntzbergerovoj žalbi od 3. V 1822. (Reg. 785) protiv rješenja da ga namjesto naukovne zaklade ubuduće ima isplaćivati osječka gradska blagajna. U žalbi navodi da je imenovan dekretom Ugarskog namjesničkog vijeća br. 2822 od 4. II 1800. Prilaže ovjerovljeni prijepis potvrde kraljevskog savjetnika i višeg nadglednika narodnih škola Jakoba pl. Pëthö-a izdane u Budimu 13 IX 1800. da »ima pravo na mirovinu, a da takvu u svoje vrijeme ima uživati i nje-

gova supruga«. Priložen je u izvacima i ovjerovljeni prijepis dopisa nadzornika narodnih škola zagrebačkog literarnog okružja Emerika Vory-ja od 21. V 1800. poslan ravnatelju osječke gimnazije dru Matiji Krčeliću u kojem izražuje veselje da je osječka crtačka škola prema izvještaju Müntzbergera počega djelovati sa 36 učenika, nadalje »da će plaća od 300 forinti biti doznačena na solarski ured računajući od 23. ožujka, kad je učitelj onamo došao.«

U gradskim zapisnicima spominje se Müntzberger prvi puta 10. XI 1807. (Br. 179, str. 277) u vezi sa zaključkom gradskog poglavarstva da se »gospodinu profesoru crtačke škole Antunu Münczberger odobrava za buduću vojničku godinu 1807/8 dva hvata gorivog drveta iznad njegova sljedovanja, ali bez obveze za slijedeće godine.«

Pitanje ogrjeva stalno se povlačilo od prvih početaka crtačke škole, te još 30. V 1800. pod br. 147 (ovjerovljeni prijepis nalazi se u spisu gradskog poglavarstva Reg. 154/1809) nadzornik narodnih škola zagrebačkog literarnog okružja Emerik Vory na stavljene primjedbe glede ogrjeva piše mjesnom ravnatelju osječke gimnazije, liječniku i županijskom fiziku dru Matiji Krčeliću da je Namjesničko vijeće pod br. 7967 od 8. IV 1800. odobrivši sklopljeni ugovor glede crtačke škole, a budući da se učitelj crtanja već nalazi u mjestu, odredilo da se grad Osijek preko virovitičke županije pozove da odmah bez zatezanja nabavi ugovoreni školski pribor, ako ga nije nabavio, i pobrine se za odgovarajuću nastambu učitelja te godišnja 3 hvata gorivog drveta za njegovu upotrebu, kako obuka mladeži u crtanju ne bi trpjela nikakvu štetu. O tom govori i zaključak skupštine komorske gradske općine br. 118 od 11. I 1809. (str. 383) koji glasi: »G. učitelj crtanja Antun Müntzberger traži i dva hvata gorivog drveta na što je deputacija zaključila, budući da grad Osijek godišnjim ugovorenim davanjem tri hvata gorivog drveta za školu crtanja, a isto tako druga tri hvata za njega, g. učitelja, kod velike skupoće gorivog drveta i onako dosta čini, to se ovaj grad ne može još i više opteretiti, već se njemu, g. učitelju crtanja, dozvoljava za vrijeme šest zimskih mjeseci tražiti od svakog šegrta 30 novčića, a kako prema njegovu navodu polazi školu 80 takvih šegrta, neka se na ovaj način unišlim prihodom od 40 forinti manjak gorivog drveta naknadi i ono kupi. Iz skupštine općine grada Osijeka.«

Pitanje ogrjeva nije međutim silazilo s dnevnog reda ni onda, kada je Osijek g. 1809. proglašen slobodnim kraljevskim gradom, jer 25. X 1809. (Reg. 154/1809) dolazi pred upravnu poglavarstvenu sjednicu mjesni ravnatelj osječkih narodnih škola komorski fiskal Ivan Matković iznoseći da se učitelj crtanja žalio da se nikako ne može zadovoljiti s tri hvata drva odobrenih za loženje škole crtanja, mjesto kojih mu gradsko poglavarstvo sada hoće doznačiti samo dva hvata. Gradsko je poglavarstvo na to zaključilo, da »ova ustanova zbog svoje korisnosti potpuno zaslužuje da ju se pomaže. S druge strane, uzevši u obzir da je pohađaju ne samo domaći sinovi već i vanjski kalfe i šegrti, od kojih cehovski majstori imaju ne maleni probitak, a ne može se u njihovu korist teretiti gradsku blagajnu — ima gospodin gradski sudac pozvati mjesne cehove, čiji se kalfe i šegrti obučavaju u navedenoj crtačkoj školi, da u korist te škole nabave dva hvata drva povrh ugovorena potrebna tri hvata.«

Ovaj predmet time ipak nije bio riješen. Prema gradskim spisima Müntzberger je osim tri hvata drva za sebe i tri hvata za školu za proteklo i za buduće vrijeme tražio za sebe još i daljnja dva hvata drva koja su mu od prijašnje općine bila obećana i koja je kroz dvije godine i dobivao. Zbog toga žalio se i Kraljevskom ugarskom namjesničkom vijeću. Ono je doduše savjetovalo gradu (Reg. br. 1689/1810) da »u sadašnjoj oskudici svih stvari prihode učitelja i trošak uzdržavanja škola treba svagdje radije poboljšati nego li smanjiti« i da predmet raspravi i pred izabranim vijećem (gradskim zastupstvom), međutim do sporazuma ipak nije došlo. Gradsko poglavarstvo i njegovo zastupstvo (Reg. 1847) stavili su se na stanovište da nisu dužni dati još i više nego li su dali, a dali su više nego li je ugovoreno.

Prigodom raspravljanja o davanju drveta svim osječkim učiteljima senator je Krmpotić 1. VIII 1817. (Reg. 1254) tvrdio »Učitelj crtanja Müntzberger izjavljuje, da on temeljem priložene dozvole općine počevši od g. 1809. običava od svakog šegrta ubirati za ogrjev 30 novčića.« Upravna poglavarstvena sjednica zaključila je da takav način opskrbe ogrjevom ima i nadalje ostati.

Vukla se službena prepiska, što ne bi bilo preveliko zlo, da do sličnih sporova nije došlo i u drugim predmetima. Dne 29. XII 1809. (Reg. 36/1810) predaje Müntzberger (koji se potpisuje kao profesor) iskaz o priboru utrošenom u školskoj godini 1808/9. Nabrojani su ovdje

1 sobna metla uz cijenu od	1 forint	15 novčića
1 spužva		45 „
1 pribor za natezanje papira na crtaće daske	4 „	30 „
Regal papira prve vrste	10 „	„
Regal papira srednje vrste	7 „	30 „
Olovke, tuš, boje	6 „	24 „

Ukupni račun iznosio je 30 forinti i 24 novčića. Pozivajući se na sklopljeni ugovor poglavarstvena je sjednica od tog računa priznala samo iznos od 20 forinti, i gradskom blagajniku odredila da isplati samo tu svotu.

8. II 1810. (Reg. 516/1810) predložio je uz to ravnatelj narodnih škola Ivan Matković daljnji Müntzbergerov zahtjev iz kojega među ostalim vidimo da je u međuvremenu došlo do velikih promjena. Škola crtanja nije ostala u staroj gradskoj vijećnici, već se nalazi »u novo sagrađenoj i povećanoj sobi za crtanje«, i postoji »veliki broj učenika«. Müntzbergerov zahtjev glasi: »Popis još potrebnih ploča, stolica i ormara za novosagrađenu i povećanu sobu za crtanje, kako slijedi:

Jedan ormar za čuvanje pribora i crtačkih planova koji se ne mogu staviti pod okvire.

Dvije crtaće ploče da ih se postavi gdje ima dosta mjesta, a neophodne su obzirom na veliki broj učenika. Zajedno s potrebnim stalcima i stolcima.

Jedan stol na kojemu će mladež napinjati papir na svoje crtaće daske. 60 komada okvira koji će se smjestiti na prazni zid u sobi za crtanje.«

O ovom zahtjevu raspravljano je u sjednici izabranog vijeća od 10. IV 1810. te je zaključeno da posebno povjerenstvo izvidi da li postoji do

sada nabavljeni školski crtači pribor, u kojem je stanju, te ga i popiše, zatim da istraži potrebu sada traženog pribora.

Što se tiče traženog pribora izvijestili su 27. XII 1810. (Reg. 8/1811) gradski satnik Čavrak i gradski senator Moler da su potrebna dva stola za crtanje sa 4 ladice, duga 10 a široka 3 stope, te uz njih 8 stolica i 8 stalaka za crtanje, nadalje stol za natezanje papira 6 stopa dug i 3 stope širok kao i 75 drvenih okvira za predloške. Izvješće je prihvaćeno a gradskom blagajniku je naloženo da sve ovo nabavi.

Müntzberger je tada stanovao u novosagrađenoj zgradi »nutarnjo-gradske školske zgrade« što saznajemo iz njegove tužbe protiv šurjaka Fuksa radi upotrebe dvorišta i tavana, zbog čega moli da grad zajedničko dvorište razdijeli plotom (Reg. 374/1811 jur.). Ondje je tada već vjerojatno bila i crtačka škola. God. 1817. nalazila se naime škola crtanja sa Müntzbergerovim stanom u zgradi »tvrđavske gradske školske zgrade uz zgradu List« u čijem je prizemlju bila gostionica (u današnjoj Ulici Nikole Demonje, kasnije je na tom mjestu izgrađena realna gimnazija, današnja gimnazija). Obje ove kuće činile su cjelinu i imale zajednički ulaz što je bilo povodom raznim sukobima te napadajima supruga List na učenike crtačke škole (među kojima je bio i sin generala v. Scharlacha), a i na Müntzbergera. Müntzberger je zbog toga predavao tužbe, na koje su supruzi List kažnjeni zatvorom od 3 dana (Reg. 986/1817. jur.)

Prvi rad što ga je Müntzberger izveo kao stručnjak crtač i umjetnik poznat nam je tek iz njegove molbe od 16. XII 1809. (Reg. 145/1810) za isplatu rada »na gradskoj diplomi i gradskoj zastavi« prema priloženoj specifikaciji koje nažalost nema u spisima. Gradsko poglavarstvo odobrilo mu je razmjerno veliki iznos od 50 forinti »pro labore suo Graphico ad rationem Civitatis in delineando insigni et vexillo praestito«, iz čega se može zaključiti da njegov rad nije bio malen i da je bio uspješan.

Drugi njegov poznati rad jesu tri kolorirana nacrti za kapelu Kamenitog križa pred osječkom tvrđavom (Reg. 1967/1814) priložena ponudi građevnog majstora Josipa Waltera. Prvi nacrt predstavlja proširenje kapele s nadsvođenim trijemom pred kapelom te proširenje prostora oko kapele izgradnjom nove ograde i poljepšanje tog prostora sadnjom jablanovog drvoreda, drugi nacrt profil kapele, a treći njenu fasadu. Gotovo potpuno jednake nacрте potpisao je i natporučnik inžinjerskog kora F. Groh. Čini se da su i oni Müntzbergerov rad.

Nacrte izrađivao je Müntzberger i za gradsko poglavarstvo. Na sjednici gradskog gospodarskog odbora od 1. V 1824. (Reg. 1071) odobren mu je iznos od 60 forinti W. W. (bečke vrijednosti) za 2 veća i 2 mala plana izrađena za potrebe grada.

Prigodom rasprave o kupu kuće List u Tvrđavi za školu crtanja on je također izradio nacrt pročelja kuće te njene nutarnje izgradnje i pregradnje (Reg. 1764/1822).

Posljednji njegov poznati crtež je kopiranih pet komada crteža rijeke Drave. Priloženi su operatu o utvrđenju obala Drave od početka Gornjeg grada do tvrđavskog dravskog mosta (Reg. 238/1825) te predstavljaju veliki bojadisani nacrt dravskog korita s predviđenim obalnim utvrde-

njima, zatim profile korita i obalnih utvrđenja. Zatražio je za njih nagradu 2. I 1825. (Reg. 257) te mu je odobreno 6 forinti C. M.

U osječkoj Galeriji slika nalazi se jedan građevinski Müntzbergerov crtež (»Fecit Antonius Müntzberger Magister Graphidis Scholae Esseggini die 23. Aprilis 1801«). Na gornjem dijelu nacрта napisano je da je za osječku školu crtanja (»Pro Schola Graphidis Essekini 1801.«). Nacrt predstavlja komplicirani tlocrt i presjek četverodjelnog drvenog krovista u obliku krsta s okruglom kupolom sastavljenom od drvenih greda.

Veliki broj raznih predložaka nalazio se u zbirci crteža nasljednika osječke crtačke škole osječke realke, kasnije realne gimnazije. Kad je ova god. 1945. pretvorena u gimnaziju postala je ta zbirka nepotrebna te je razvučena. Nešto predložaka, među njima i Müntzbergerovih, nalazi se u privatnim rukama, a bit će ih i izvan Osijeka.

Zbog Napoleonskih ratova gospodarsko stanje Austrije stalno se pogoršavalo. Zato je Müntzberger ponovo tražio povišenje ugovorenog iznosa za pribor od 20 forinti na 30 forinti, što mu je ovaj puta uvaženo na poglavarstvenoj sjednici od 19. I 1811. (Reg. 76/1811). Poglavarstvo je ipak tražilo da se pribor upotrijebi samo za siromašne, a glede šegrta i kalfa tesara, zidara i ostalih cehova, od kojih majstori imaju znatnu korist, da ostaje kod zaključka da za njih plaćaju majstori.

Osim obuke učenika obavljala je osječka škola crtanja i pregled remeka izrađenih po kalfama te postoji potvrda škole od 22. II 1811. (Reg. 926) izdana Josipu Ederu, tesaru iz Seksarda, da je »predani remek vlastoručno izradio s najvećom (unverbesserlich) marljivošću, pa mu se izdaje ova svjedodžba za primitak u tesarski ceh.« Osim navedenog nisu zabilježeni nikakvi tačniji podaci o izradi remeka, a svjedodžbu je uz Müntzbergera potpisao mjesni školski ravnatelj Matković.

U skoro istom obliku (remek je izrađen »najurednije i s najvećom marljivošću« — »mit grösster Reinlichkeit und unverbesserlichen Fleisse«) izdao je Müntzberger 5. XI 1812. (Reg. 227) potvrdu o izrađenom remeku i tesarskom kalfi Andriji Axmanu.

Takve svjedodžbe izdavane su kasnijih godina i pojedincima koji su naknadno završavali crtačku školu samo da dođu do potrebne školske kvalifikacije. I ovim se svjedodžbama bez ikakvih pojedinosti samo potvrđuje polazak škole i izrada remeka. Uz potpis Josipa Krmpotića »senatora te ravnatelja glavne narodne i crtačke škole« i Müntzbergera kao potrebno dokazalo za primitak u kolarski ceh izdala je 15. VI 1813. (Reg. 457/1814) glavna narodna škola potvrdu i Stjepanu Peteru, kolarskom majstoru iz Vukovara da je »tečajem po najvišim mjestima određenog vremena marljivo, korisno i uspješno polazio kraljevsku crtačku školu, zatim izvršio po najvišem mjestu određene naredbe, a zadani mu remek prema propisanom zadatku osrednje vlastoručno izradio.«

Rad osječke crtačke škole i njenog učitelja morao je biti uspješan, njim su morali biti zadovoljne i više školske vlasti. To dokazuje dopis nadravnatelja zagrebačkog literarnog okružja grofa Josipa Sermage br. 48 od 31. I 1813. (Reg. 390). Pozivom na kraljevsko nastojanje zahvaljuje gradskom poglavarstvu na pomoći pruženoj crtačkoj školi u njenom gorljivom i najpripremnijem radu tako da je ona prijašnjih godina osposo-

bila do 50, a i više mehaničkih stručnjaka. O nastojanju poglavarstva oko promicanja narodne kulture i pismenosti svakom će prilikom upoznati viša mjesta. Preporuča crtačku školu i dalje naklonosti poglavarstva i prilaže pismenu pohvalu za Müntzbergera da mu je preda gradski sudac kao rektor škole.

Unatoč toj velikoj pohvali, ili možda baš radi nje, pokrenuo je senator Krmpotić kao rektor crtačke škole 7. V 1813. (Reg. 941) pitanje pohađanja te škole. Ponovno se pozvao na nalog Namjesničkog vijeća br. 869 od 16. II 1802. upravljen osječkom gradskom poglavarstvu da se svake godine šalju izvještaji i priložio šest njemačkih prijevoda reskripta Namjesničkog vijeća od 25. IX 1795. br. 19655 o osnivanju crtačkih škola. Predložio je da se ovi prijevodi predadu cehovskim povjerenicima najvećih osječkih cehova, kojima su svi ostali cehovi bili pridruženi (njih 6, tj. zidarski, stolarski, kolarski, zlatarski, sedlarski i lončarski) da ih se u cehovima čita, svake godine objavljuje i čuva u cehovskim škrinjama. Ti su prijevodi predani cehovskim povjerenicima, gradskom satniku Čavraku te senatorima Martinu Moleru i Antunu Jovanoviću.

Okružnice, nalozi, pozivi, opomene viših nadležstava glede pohađanja crtačkih škola ponavljale su se i slijedećih godina. Namjesničko vijeće izdalo je takvu okružnicu pod br. 290 od 5. I 1815. (Reg. 365) i među svojim periodičnim štampanim objavama, a nastavilo je i kasnije s njima.

God. 1817. daje nam donekle uvid u snabdijevanje škole priborom za crtanje. Dne 3. XII 1817. (Reg. 2024) uz supotpis rektora škole senatora Krmpotića izvješćuje Müntzberger da u školi postoji 12 komada pribora šestara, od kojih je prvih šest dao grad, a drugih šest stolarski obrtnici. Tečajem 17 godina nije izveden nikakav popravak, ali je sada jako potreban. Sa znanjem mjesnog ravnatelja senatora Krmpotića popravljani su šestari u Pešti, kako to dokazuju priloženi računi na 18 forinti i 4 novčića, pa moli da se iznos isplati iz gradske blaganje što je i učinjeno.

Gradsko poglavarstvo odnosno njegovi povjerenici kod gradskih cehova imali su više puta sukobe s osječkim cehovima. Pravo je katkada bilo na jednoj, katkada na drugoj strani. Čuvajući svoje privilegije nastojali su cehovi spriječiti konkurenciju, pa ako je ikako bilo moguće odbiti primitak novih obrtnika u ceh. Zbog takvog jednog slučaja odbijanja unatoč svim nalogima gradskog poglavarstva, došlo je do fiskalne tužbe protiv predstavnika ceha tesara i bravara, pa su zbog pruženog otpora dvojica kažnjena gubitkom građanskog prava, a dvojica dvomjesečnom tamnicom. U ovom sukobu imao je udio i Müntzberger obzirom na prigovor nepohađanja škole crtanja, pa budući da se tvrdilo da je on poticao članove ceha na otpor i zavodio ih, i da se pleo u poglavarstvenu kompetenciju, određena je protiv njega istraga, koju su imala provesti tri gradska senatora. Nakon njihova izvještaja predloženo je vrhovnom studijskom ravnateljstvu u Zagrebu da ono izricanjem najstrožeg ukora dade zadovoljštinu gradskom poglavarstvu i da pozove Müntzbergera da se u buduće kani sličnih djela. Vrhovni ravnatelj grof Sermage nije se složio s primljenom optužbom niti sa stanovištem poglavarstva uopće, te je odgovorio da ne može dati nikakvu zadovoljštinu, da smatra Müntzbergera krivim samo zbog izravnog slanja svojeg mišljenja bez znanja

rektora škole, dok za ostale optužbe treba pružiti jasnija dokazala od predloženih (Reg. 7/1820. jur.). Takav nepovoljni odgovor potakao je poglavarstvo da u dugačkom podnesku pobija iznesene tvrdnje, a Müntzberger je u tom sporu ostao potpuno po strani.

U svim okružnicama viših nadležnosa stalno se prijetilo kaznama svima onima koji se ne drže propisa o pohađanju crtačke škole. U tački 1 reskripta iz g. 1795 bilo je izričito predviđeno da će majstori, koji bi se usudili prekršiti ovu kraljevsku naredbu, biti kažnjeni globom od 7 forinta, iz koje će se nabaviti crtaći pribor za siromašne šegrte škole. Prva primjena tih odredaba zabilježena je u Osijeku tek 18. I 1821. Reg. 87). Bio je to prijedlog rektora škole senatora Krmpotića da se na temelju Müntzbergerove prijave kazne lončarski majstori Dolenčić, Schartl i Ignac, bravarski majstor Perko i kolarski majstor Peter, jer ne dozvoljavaju svojim šegrtima polaziti crtačku školu. Gradski satnik Čavrak proveo je istragu (Reg. 334). Majstori su poricali da sprečavaju svojim šegrtima polazak škole izgovarajući se da šegrta sami ne žele ići u školu, da tvrde da će radije napustiti zanat nego li ići u školu, odnosno da se tuže na postupak učitelja. Šegrta su potvrdili navode svojih majstora, stoga majstori nisu kažnjeni. Čak je senator Krmpotić upućen, da se šegrta na propisani način oslobode pohađanja škole.

Uz crtačke škole stalno se nastojalo da se za obuku obrtničkog podmlatka što više iskoriste i viši razredi škola. U vezi s time senator Krmpotić kao ravnatelj glavne škole šalje 9. XII 1814. (Reg. 545/1815) izvješće da je vrhovni ravnatelj zagrebačkog literarnog okružja grof Sermage prigodom posljednjeg pregleda osnovnih škola izvršenog god. 1812. izjavio želju, da se i u Osijeku kao i u drugim kraljevskim i slobodnim gradovima osnuje tzv. četvrta građanska narodna škola namijenjena usavršavanju obrtnika. Dok gradske novčane prilike ne budu bolje pa se i u ovom gradu, kojemu također mora biti među prvim brigama odlično načelo promicanja i usavršavanja obrtnika, manufaktura i trgovine — ne osnuje potrebni rečeni četvrti građanski razred, odredio je da predmete četvrtog građanskog razreda bez izdataka za grad poučavaju mjesni učitelji. One dječake koji su određeni za obrt već od početka prošle godine da u svojoj školi obučavaju zemljopisu i prirodopisu (historija naturalis) učitelj 3. narodne škole Ivan Burger, a u osnovima geometrije i mehanike, također u svojoj školi, učitelj crtanja Antun Müntzberger. Obojici je za ovaj njihov besplatni rad 28. II 1814. pod br. 38 izdao pismenu pohvalu nadzornik zagrebačkog literarnog okružja Košiak. Budući da je bez sredstava nemoguć uspješ, moli da se za prve potrebe uređenja ove četvrte građanske škole, kao što su školske knjige, zemljopisne mape, uzorci strojeva i sl., isplati iznos od najmanje 50 forinti.

Unatoč svim ovim razlozima, pozivajući se na skrajnje loše stanje gradske blagajne, odbilo je gradsko izabrano vijeće ovaj zahtjev »jer si dečki, koji žele polaziti četvrtu školu — potrebni pribor mogu sami nabaviti« (»weil die Buben, welche die 4. Schuhl frequentiren wollen — die nöthigen Requisiten selber sich beschaffen können«). Gospodarska poglavarstvena sjednica ipak se nije mogla složiti s ovakvim grubim rješenjem, već je zaključila da je potrebno poduprijeti besplatni rad učitelja od kojih se ne može tražiti da još i sami nabavljaju pribor. Da se za buduće ne bi

stvorio presedan, neće se odrediti određena svota, već neka senator i školski rektor predlože popis potrebitog pribora.

Kao i sve ostale osječke škole trpjela je i škola crtanja od samog početka na premalenom prostoru. Već u prvim godinama morala je seliti i proširivati se. U kasnijim godinama postalo je još gore, te 2. VII 1821. (Reg. 1402) radi toga senator Krmpotić šalje poglavarstvu dugu molbu. Navodi da ravnateljstvo zagrebačkog literarnog okružja na osnovu primljenih periodičkih semestralnih izvještaja škole crtanja dopisom br. 80 od 17. III 1821. traži da on s poglavarstvom uredi pitanje proširenja sobe za crtanje, jer prema kraljevskoj odredbi predmet školskih zgrada spada na gradove. Potrebno je provesti proširenje školske prostorije, jer se iz priloženih nacрта vidi da u školskoj sobi postoji samo oskudan prostor za 28 učenika, i to protiv svjetla, a da u pojedinim godinama, kako se vidi iz polugodišnjih školskih izvještaja, pohađa školu preko 60 obrtničkog podmlatka, a ostale omladine oko 30. Obuka se odvija u smjenama, ali je to na štetu učenika i učitelja. Predlaže zato da se kupi i prema priloženom nacrtu pregradi susjedna jednokatna kuća Matije Lista i u nju uz školu crtanja smjesti 3. glavna škola i ostale školske ustanove. Na svojoj sjednici od 18. VIII 1821. izabrano je vijeće prijedlog odbilo kratkim zaključkom »predmet vijeće odgađa na bolja vremena«, čime se složilo i gradsko poglavarstvo. Međutim načeti predmet nije više silazio s dnevnog reda i kasnijih je godina unatoč svim protivljenjima ipak bio uspješno završen.

Rješenjem od 27. III 1822. br. 9226 (Reg. 675) odredilo je Namjesničko vijeće da se od 1. II 1822. Müntzbergerova plaća ima isplaćivati iz gradske blaganje, pozivajući se na carsku naredbu još iz god. 1817. prema kojoj plaće iz naukovne zaklade, ako je ikako moguće, imaju preuzeti gradske blagajne.

U vezi s ovim rješenjem Müntzberger se 3. V 1822. (Reg. 785) žalio što je dekretom br. 3145 od 13. II 1822. upućen da svoju plaću od 300 forinti, koju je do sada primao iz naukovne zaklade preko osječkog solarskog ureda, ubuduće prima iz blagajne gradskog poglavarstva. Zahtijevao je da se ta promjena provede tek s njegovim nasljednikom, a s njim samo uz uvjet da mu se ponovno zajamči mirovina koju je imao osiguranu kod naukovne zaklade. Stavljenu zahtjev obrazlagao je time da mu je ugovorom o namještenju, a i ugovorom o osnivanju škole, uz plaću iz naukovne zaklade bilo osigurano mirovinsko pravo. Glede toga dano mu je obećanje i u dopisu nadzornika narodnih škola Vorijsa od 21. V 1800. Kada je Osijek god. 1809. proglašen slobodnim i kraljevskim gradom, ostao je on i dalje na plaćanju iz naukovne zaklade. Primio je povoljne ponude da bude premješten u Košice, Pećuh i Zagreb, koje je ponude odbio iz bojazni da ne bi izgubio mirovinu. Na visokom je mjestu njegova 23-godišnja služba u toj školskoj struci dovoljno poznata, tako da su crtački radovi njegovih učenika, predani školskom nadravnateljstvu, predloženi školama zagrebačkog okružja kao uzor, a on sam je s te strane više puta pohvaljen i predložen za povišicu plaće ad personam ili za podjeljenje počasne kolajne.

Preuzimanje ovog novog tereta nipošto nije odgovaralo ni izabranom vijeću ni gradskoj općini, pa su se zato pridružili Müntzbergerovim na-

vodima i njegovoj žalbi iznoseći da je grad još uvijek oslabljen i preopterećen plaćanjem dugova, teretima za oslobođenje i davanjima za vojsku, pa ne može preuzeti još i ovaj novi teret. Na osnovu ugovora sklopljenog sa školskim nadzornateljstvom mole da se Müntzbergeru plaća od 300 forinti što mu je još od god. 1800. isplaćuje osječki viši solarski ured, i dalje isplaćuje iz naukovne zaklade.

Namjesničko je vijeće već 4. VI 1822. (Reg. 1213) odbilo gradsku predstavku, jer da je grad u mogućnosti preuzeti taj teret. Izričito je također potvrdilo da prema postojećim propisima Müntzberger u slučaju nesposobnosti (a poslije njegove smrti njegova udovica) ima primati mirovinu ako im ona pripada. Izabrano vijeće nije se zadovoljilo ovim rješenjem, a napose se protivilo oćredbi da grad mora preuzeti na teret još i mirovinu učitelja i njegove udovice te je zaključilo da se uloži predstavka Kraljevskoj ugarskoj dvorskoj komori i priloži popis svih gradskih dugova.

Gradsko je poglavarstvo tu predstavku izradilo i u njoj naročito molilo da mirovina ni u kojem slučaju ne padne na teret grada (Reg. 1395). Bez daljnjeg obrazloženja odbilo je ponovno Ugarsko namjesničko vijeće 28. VIII 1822. pod br. 25.258 ovu predstavku koja je bila poslana Dvorskoj komori, a koju mu je prema tome ustupila na rješenje Dvorska komora (Reg. 1760). Gradskom poglavarstvu nije preostalo nego i ovo rješenje primiti na znanje, ali se na sjednici od 21. IX 1822. ipak načelno ogradilo zapisničkom zabilježbom »da se od strane ovoga grada ostaje kod sadržaja predanih podnesaka uz sigurnu nadu da će se skinuti ovaj novi teret, jer sistematsku mirovinu, kakvu se s višega mjesta osigurava Antunu Müntzbergeru i njegovoj supruzi, nema ni jedna osoba u gradskoj službi.«

Sredinom lipnja 1822. obišao je slavonski dio zagrebačkog literarnog okružja vrhovni ravnatelj grof Sermage. O svom putu predao je 24. VI 1822. pod br. 238 opširan izvještaj sa 6 priloga palatinu u Budimu i Namjesničkom vijeću. Potonje je njegov izvještaj dostavilo gradskom poglavarstvu (Reg. 1510). Vrhovni ravnatelj odlučno se založio za rješenje školskog prostora u Osijeku kupovanjem kuće List i njenom pregradnjom prema prijedlogu senatora Krmpotića (koji je u to vrijeme bio izabran gradskim sucem), jer bi se na taj način prema priloženom nacrtu ondje mogla smjestiti 1., 2. i 3. narodna škola, škola crtanja sa stanom njenog učitelja, zatim djevojačka i glazbena škola, također sa stanom učitelja. U izvještaju sastavljenom prema podacima dobivenim od Müntzbergera opširno obrazlaže neophodnu potrebu provođenja toga prijedloga i potpunu neosnovanost stava izabranog vijeća koje je god. 1821. odbilo da kupi tu zgradu. Kupovinu zemljišta, što ga sada upotrebljava kapitalna škola odobrio je car god. 1792. samo pod uvjetom da se to zemljište izgradi. Soba određena za školu crtanja suviše je malena. Od nekih 101 učenika, koji je žele pohađati, jedva ima mjesta za njih 26, koji rade na 6 stolova, okrenutih od svjetla. Zbog toga se obuka mora uvijek vršiti u dva odjeljenja, te drugo može početi s radom tek kad prvo otiđe, što se događa svaka dva sata. Najviše poteškoća je zimi, jer svi ne mogu biti na okupu, i moraju ostati na otvorenom, u susjednoj krčmi ili kavani, što je štetno. Slične su prilike i za 3. narodnu školu i za gimnaziju. Mora

se nadalje odijeliti djevojačka škola te urediti da učitelj, koji je i organista, ujedno obučava mladež i u glazbi te i on nađe mjesta u zgradi.

Važni su i pojedini prilozi, među njima opširni, inače prilično nejasni, Müntzbergerov prikaz od 17. V 1821. o osnutku crtačke škole te njegove »Bilješke« od 9. VI 1822. Prema ovom prikazu god. 1800. osnovana škola s jednom školskom prostorijom bila je već od svog osnutka premalena, a k tome je grad traženu susjednu sobu predao gradskom kasinu. Zbog premalenog prostora slao je svoja izvješća zagrebačkom literarnom okružju god. 1800., 1803., 1805., 1813., 1820. i 1821. navodeći da je jedna soba za crtanje premala, a slao je i nacrt. Prigodom pregleda osječkih škola, ustanovio je isto i nadzornik narodnih škola Košiak. Škola stoga sada radi u dva odjeljenja, koja se svaka dva sata izmjenjuju, a uskoro će biti potrebno i treće odjeljenje. Budući da kalfe, koji su željeli primati obuku u crtanju, tolike godine nisu htjeli sjediti među šegrtima, pa ih se radi premalenog prostora moralo odstraniti, ostao je grad bez velikog broja obrazovanih ljudi. Ostat će tako i u buduće, ako u najskorije vrijeme ne dođe do proširenja škole. K tome nije podesno za mladež da je uz školu gostiona, pa ona i učitelji moraju slušati skandalozne psovke. Prema ugovoru ima škola godišnje dobivati 6 hvati gorivog drveta, grabovog, bukovog ili jasenovog, i to postavno u školi, što je sada pretvoreno u hrastovinu, a trošak prijevoza prenešen na učitelja.

Najvažniji je imenični popis učenika crtačke škole za drugo poljeće 1822. Prema ovom imala je škola ukupno 101 učenika, od njih 71 šegrt, a »učenika i ostalih« 30. Uz to je popisano 12 učenika koji zbog premalenog prostora nisu primljeni. Kod šegrt, naznačen je zanat, pa se vidi da su po struci bili raspoređeni slijedećim redom: tesari (14), stolari (13), bravari (12), zidari (11), lončari (7), kolari (5), srebrenari i limari (po 3) te po jedan sedlar, pojasar i zlatar.

Izabrano vijeće našlo se sada u teškom položaju. Nije više imalo pred sobom ovisnog Müntzbergera i svojeg senatora Krmpotića, već ujedinjeni front jačih od sebe, od palatina do grofa Sermage. Moralo je dakle popuštati, pokušavajući naravno da dađe što manje i da stvar zavlači. Na svojoj sjednici od 20. VII 1822. priznalo je ono ovaj put da je škola za crtanje premalena i da je za to jako potrebna nadogradnja još jedne sobe. S tim u vezi zaključilo je da pozove Matiju Lista na prodaju kuće i da ovu kupi za školu, ako bi je prodao za jeftinu cijenu. U protivnom slučaju da se iznad Müntzbergerove drvarnice dogradi soba za drugi razred škole crtanja. Vijeće je ipak ostalo tvrdokorno kod stava, da svakako ne može prihvatiti prijedloge glede diobe mladeži po spolu i osnivanje glazbene škole. Gradsko se poglavarstvo složilo u svemu s tim zaključkom te pojedince zadužilo da u roku od mjesec dana povedu odnosne pregovore i izrade potrebne nacрте i predračune.

Udovoljujući dobivenom nalogu izvješćuje 22. XI 1822. (Reg. 2266) senator Göczinger da je dao izraditi nacрте za dogradnju jedne prostorije za crtačku školu iznad Müntzbergerove drvarnice. Budući da bi prema predračunu ta nadogradnja stajala 6.761 forint bečke vrijednosti, dok List za svoju kuću traži 15.000 forinti, čemu treba dodati troškove pregradnje od 2.000 forinti, predlaže prvo rješenje kao jeftinije. Müntzberger je u pismenom podnesku odlučno ustao protiv ovog prijedloga,

jer bi crtačka prostorija bila od prve odijeljena dugačkim hodnikom i stubama što bi za učitelja bilo nepodesno i tražilo neprestano hodanje od jedne učionice do druge. U hladno doba godine bilo bi to i škodljivo za njegovo zdravlje, a bio bi onemogućen i pregled rada učenika. Mjesto ovakovog rješenja bolje je onda pričekati dok grad bude u stanju graditi zgradu kakva je potrebna i radije da ostane kako je bilo te obuka i dalje bude u jednoj prostoriji. Za taj slučaj traži jedino popravak stupova drvarnice i premještaj stuba.

Takav je obrat gradski gospodarski odbor objeručke prihvatio i zaključio: »Budući da je predloženo proširenje škole crtanja ne samo prema predloženom nacrtu i predračunu skopčano s užasnim izdacima, već je ono prema izjavi navedenog profesora crtanja protivno svrsi, neudobno, pa čak i škodljivo zdravlju, te se k tome zbog toga željena svrha ne bi postigla, odustaje se glede njena proširenja tim više jer je rečeni g. profesor crtanja sam s time zadovoljan.« Pristalo je naravski na popravak stupova drvarnice i premještanje stepenica u dvorište. S time se složila i gospodarska poglavarstvena sjednica i na taj je način na neko vrijeme uspješno izigrati i kup kuće List i proširenje prenatrpane škole crtanja.

Za god. 1823. ne nalazimo u gradskim spisima nikakvih važnijih podataka o školi crtanja.

U god. 1824. nadolazi međutim službeno izvješće gradskog suca Krm-potića (Reg. 1763) da je 8. VIII 1824. poslije »trodnevne pretrpljene slabosti od zloćudne, najakutnije groznice« umro Müntzberger koji je 25 godina bio učitelj škole crtanja. Ostavio je nemoćnu udovicu i dvoje nezbrinute djece. Njegova sina, *Antuna Müntzbergera ml.*, upućenog u vještinu crtanja, dodijelio je ovoj školi do daljnjeg raspoređenja, ponajviše zbog pripravljanja semestralnih crtačkih radnja učenika. Kako ne bi došlo do zastoja u radu škole, poglavarstvena upravna sjednica odobrila je privremenu zamjenu.

O toj zamjeni izviješteno je i školsko nadzorništvo u Zagrebu. Ono je već 16. VIII 1824. potvrdilo ovo postavljenje tražeći da isti i početkom slijedeće školske godine ostane u toj privremenoj službi i nastavi je do imenovanja redovitog učitelja, uz isplatu pripadajuće redovite nagrade (Reg. 2402). Visinu nagrade odredilo je izabrano vijeće za prvih 6 mjeseci službovanja, razmjerno ugovorenoj plaći pokojnika, sa 150 forinti konvencionalne vrijednosti (Reg. 442/1825), međutim ovaj put se nije s tim složila Dvorska komora (Reg. 1171/1825). Pozivajući se da ne samo godišnji gradski rashodi nadilaze gradske prihode, već da je grad opterećen i s osjetljivim dugovima, snizila je nagradu pomoćnog učitelja na 71 forinti i 6 i 2/3 novčića. Do tog je iznosa došla preračunavanjem plaće na 200 forinti C. M. od čega je odbila plaću za jesenske praznike priznavši stvarnu službu sa 4 mjeseca i 8 dana.

Nakon smrti Müntzbergera odredila je poglavarstvena upravna sjednica da se njegovoj udovi isplati pokojnikova plaća do 8. VIII 1824. Njeno imovno stanje moralo je biti teško, jer joj na njenu molbu gradsko poglavarstvo naknadno izdaje potvrdu (Reg. 1839) da se nalazi u skrajnjem siromaštvu, da nema nikakvih sredstava za život, da nema ni pokretnina ni nekretnina, da je opterećena s dvoje maloljetne nezbrinute djece, a prisiljena je stanovati pod tuđim krovom.

Uz prilog ove svjedodžbe te daljnjih 7 svjedodžbi, potvrda i pohvala predala je na to udova molbu za priznanje mirovine palatinu i Namjesničkom vijeću. Ovo je zatražilo (Reg. 2083/1824) da mu gradsko poglavarstvo dostavi daljnja dokazala, čemu je udovoljeno. Naknadno je udova tražila mirovinu i za 15-godišnju kćerku Olimpiju (Reg. 2266), jer je ona prema svjedodžbi županijskog fizika dra Bišofa zbog čestog drhtanja ruku bila nesposobna za ženski rad budući da je od nježne svoje mladosti болоvala na naročitom trzanju mišića ruku i lica. Gradsko je poglavarstvo dostavilo ovu molbu Namjesničkom vijeću s preporukom, ali uz ogradu da isplata tražene mirovine ne tereti gradsku blagajnu.

Kraljevska ugarska komora pozvala je na to gradsko poglavarstvo da uz pismenu izjavu izabranog vijeća u smislu dostavljenih mu okružnica predloži svoje mišljenje ne samo glede mirovine udove već i glede mirovine kćerke, zatim da li ne smatra da bi se udovici obzirom na njene teške prilike prema izdanim raspisima trebala isplatiti i posmrtnina. Izabrano vijeće bilo je i nadalje kruto te na sjednici od 7. III 1825. (Reg. 583) zaključilo da ne može odobriti mirovinu udovi, još manje kćerki, a niti posmrtninu, jer grad nema nikakvih takvih beneficija koja bi dostajala za mirovine, niti ih zbog slabih snaga može podmiriti. Gradsko se poglavarstvo tom zaključku priključilo, pozivaju se barem na to da je pokojnika preko 20 godina plaćala naukovna zaklada a tek od g. 1822. gradska blagajna.

Pitanje udovičke mirovine riješila je Kraljevska ugarska dvorska komora 28. VI 1825. (Reg. 1469) odredivši je u iznosu od 100 forinti, tj. jedne trećine pokojnikove plaće, dok je zahtjev glede mirovine kćerke odbila. Za pogrebninu zatražila je ponovno saslušanje izabranog vijeća i izvještaj poglavarstva da li se iz preostale imovine pokojnika mogu podmiriti troškovi lijekova i pogreba. Gradskom poglavarstvu nije preostalo drugo već narediti gradskoj blagajni da počevši od 9. VIII 1824. isplaćuje udovici mirovinu od 100 forinti, a glede posmrtnine dvorsku rješidbu dostaviti izabranom vijeću.

Izabrano vijeće izjavilo je da mu nije ništa poznato ni o postojećoj ni o ostavljenoj imovini pokojnika te stoga ne može ništa zaključiti, ali se upustilo i u ono što ga nitko nije pitao. Ponovilo je da grad nema fond za takvu protupropisnu mirovinu i ne prihvaća da se iz gradske blagajne isplaćuje udovici određena mirovina. Moli da se za sada opozove nalog dan gradskoj blagajni i da se zbog ukidanja ovog novonametnutog tereta obrati na cara. Gradsko je poglavarstvo dostavilo dvorskoj komori ovo mišljenje izabranog vijeća moleći ponovno da se udovička mirovina isplaćuje iz naukovne zaklade. Obzirom na pogrebninu potvrdilo je da su dugovi veći od imovine i da se lijekovi i pogrebni troškovi ne bi mogli isplatiti bez prodaje skromnog kućnog uređaja (Reg. 1617).

Izabrano se vijeće naknadno uplašilo plaćanja pogrebnine i na sjednici od 2. IX 1825. (Reg. 1907) unijelo u zapisnik da je prigodom čitanja posljednjeg zapisnika opazilo da je javljeno Dvorskoj komori da se iz imovine Müntzbergerove ne bi mogli platiti pogrebni troškovi, te bi stoga taj nepodnosivi teret mogao pasti na gradsku blagajnu. Naloženo je stoga zamjeniku siročadskog oca Kalivodi da se obrati na Dvorsku komoru zbog ukinuća isplate pogrebnine.

Odgovor Dvorske komore br. 26.606 od 24. VIII 1825. (Reg. 2011) izabranom vijeću na njegovo ponovno odbijanje provedenja carskih odredaba te gradskom poglavarstvu, koje se svojeg izabranog vijeća nije odreklo, bio je odlučan i oštar. Zbog »drzovitih riječi« i »nečuvenog postupka« izabranog vijeća te neizvršenja carskih naloga, pružanja otpora i sitničavosti gradskog poglavarstva izrečen je obojima strogi ukor s prijetnjom težih posljedica ako se udovici određena mirovina smjesta ne isplati, o provedenju čega se ima podnijeti izvještaj u roku od 15 dana. U poslanom izvještaju gradsko je poglavarstvo odgovorilo da je gradskoj blagajni još 18. VII 1825. izdalo nalog za isplatu mirovine mudro prešutjevši da udova od tog naloga nije imala nikakvu korist kad zbog stava izabranog vijeća blagajna primljeni nalog nije izvršila. Rješenje dvorske komore dostavilo je poglavarstvo (Reg. 2165) i izbranom vijeću. Ovo još uvijek nije htjelo popustiti te je ponovno odredilo da se njegov pročelnik, zamjenik siročadskog oca ljekarnik Franjo Kalivoda zbog ovog novog tereta obrati na cara iako to nije imalo nikakvog smisla kad je Dvorska komora provodila odredbe što ih je izdala u carevo ime. Nije vidljivo iz gradskih spisa da je to kada provedeno. Komora je naknadno udovi odobrila i posmrtninu u iznosu od 75 forinti C. M. (Reg. 2098/1825).

Zbog stalnog pada vrijednosti austrijskog novca uskoro je godišnja mirovina od 100 forinti postala malena te 1. X 1829. šalje udova iz Varaždina molbu na školsko nadravnateljstvo da joj se radi njene bolesti, bijede, i nesposobnosti za rad mirovina povisi. Izabrano vijeće i gradsko poglavarstvo jednodušno su predložili Dvorskoj komori da molbu odbije, jer da grad nije u stanju platiti ni dosadašnju mirovinu (Reg. 606/1830). Ovaj put se s njima složila i Dvorska komora, te ne dajući nikakvo obrazloženje obavijestila poglavarstvo da je zajedničkom suglasnošću obiju dikasterija ova molba odbijena (Reg. 1704/1830). Udova Müntzberger živjela je u Varaždinu još god. 1832. (Reg. 2454/1832).

Osobnih podataka o Müntzbergeru nemamo mnogo. Odakle je došao u Osijek ne vidi se iz gradskih spisa. Vjerojatno je došao iz Gornje Ugarske obzirom na potvrdu koju mu je g. 1800. izdao budimski školski nadzornik. Nije sigurno da je bio Nijemac, jer mu je ne samo njemački pravopis loš, već i sam njemački jezik. Ubrzo nakon dolaska u Osijek, dne 31. XII 1800. vjenčao se u Petrovaradinu s Josefom Fuks, kćerkom pokojnog osječkog tvrđavskog učitelja Ignaca Fuksa, a sestrom Matije Fuksa, učitelja 1. i 2. razreda osječke trivijalne škole, koji je naslijedio oca na tvrđavskoj školi. U Müntzbergerovu braku rođeno je četvero djece: Franjo (6. I 1801.), Antun Matija (7. XII 1802), Olimpija (20. V 1808.) i Terezija (12. VI 1812.) od kojih su ostali na životu samo Antun i Olimpija. U matici umrlih tvrđavske župe zabilježeno je da je Müntzberger umro 8. VIII 1824. u 54. godini.

Prigodom popisa osječkog građanskog pučanstva provedenog g. 1814. zapisano je da Müntzberger stanuje u školskoj zgradi u Tvrđavi, k. br. 43, i da je rođen g. 1774. Stanovala su kod njega dva učenika, Josip Nagel iz Pečuha i Josip Horvatić iz Valpova, a imao je i služavku Elizabetu Saitz, koja je ostala u kući i nakon Müntzbergerove smrti te s njegovom udovom preselila u Varaždin.

Prvi ovaj, Müntzbergerov, odsjek povijesti osječke crtačke škole, koji je trajao čitavih četvrt stoljeća, stajao je dakle u znaku organizacije te škole i stalne borbe da joj se, makar u najskromnijim granicama, omogući redoviti rad. Zbog zaista teških gospodarskih prilika, a sitničavosti, uskogrudnosti i škrtosti predstavništva grada nije se ni to moglo postići. Sa preko stotinu učenika uspješno raditi u jednoj prostoriji svakako je nemoguće, a ipak ta je škola bila i te kako potrebna, njenu potrebu dokazuje među ostalim neočekivano veliki broj učenika koji ju je pohađao unatoč potpuno nepovoljnim uvjetima. U takvim prilikama ni crtačka škola ni njen osnivač i učitelj nisu mogli gajiti umjetnost, već samo davati osnovna znanja crtanja za one grane obrta kojima je takvo obrazovanje za daljnje unapređenje bilo preduvjet. Time su ova prva crtačka škola i njen učitelj bili vrlo zaslužni za razvoj suvremenog obrta u Osijeku.

Kasnije, u povoljnijim prilikama, uspjela je ova crtačka škola prijeći prvotno joj namijenjenu ulogu stručne obrtničko-šegrtske škole, te je svojim uspješnim radom, zahvaljujući stručnom i umjetničkom rukovodstvu, zacrtala osnovne linije razvoja umjetnosti u Osijeku i Slavoniji.

BILJEŠKE

- 1) Dr. Kamilo Firingler, »Likovna umjetnost u Osijeku u XVIII, i početkom XIX stoljeća«, »Tkalčićev zbornik«, I, Zagreb, 1955, str. 133—146.
- 2) Dr. Milan Stahuljak, »Zagrebačka risarska škola i njezini prvi učitelji (1781—1821)«, »Tkalčićev zbornik«, I, Zagreb, 1955, str. 147—155.
- 3) Antun Cuvaj »Grada za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas«, svezak II, drugo izdanje, Zagreb, 1910., str. 48.
- 4) Cuvaj, o. c. str. 185
- 5) Naredbi je pod istim brojem u njemačkom i latinskom nazivlju priložen i popis 22 obrta čiji su šegrti i kalfe morali polaziti tu školu. »Popis obrtnika za koje je potrebno pohađanje škole crtanja« sadrži slijedeće obrte:

1. Maurer	Murarius	zidar
2. Steinmitz	Lapicida	klesar
3. Stokatorer	Gypsarius	štukater (sadrar)
4. Tischler	Arcularius	stolar
5. Wagner	Rotarius	kolar
6. Zimmerer u. Zimmermann	Faber lignarius	tesar
7. Schlosser	Faber ferrarius	bravar
8. Goldschmit	Aurifaber	zlatar
9. Girtler	Auricalcharius	pojasar
10. Gelbgiesser	Flavi Fusor	ljevač mjedi
11. Glockengiesser	Campanarum Fusor	zvonoljevač
12. Flaschner	Laminarius	limar
13. Kupferschmidt	Cuprarius	kotlar
14. Goldarbeiter	Aurifex	draguljar
15. Posamentirer	Limbularius	pozamentar
16. Knopfstricker	Nodularius germanicus	gumbar
17. Zeichmacher	Materiarum Textor	tkalac
18. Tamask oder Leinweber	Tamask et Telae Textor	platnar
19. Satler	Ephiffarius	sedlar
20. Riemer	Lorarius	remenar

21. Zeygschmidt	Instrumentorum
Mathematicorum
Confector	orудар
lončar
22. Hafner	Figulus	
- 6) Dr. Josip Bösendorfer, »Počeci umjetnosti u Osijeku«, Osijek, 1935. str. 7
 7) Josip Zorman, »Adolf Waldinger«, »Zbornik arheološkog kluba Mursa Osijek«, Osijek, 1936. str. 51.
 8) Oto Schweitzer, »Građanska crtačka škola u Osijeku (1800—1873)«, »Osječki zbornik«, br. I, Osijek, 1942, str. 59—60.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE GRÜNDUNG DER OSIJEKER ZEICHENSCHULE UND IHR ERSTER LEHRER
ANTON MÜNTZBERGER

Im Österreichischen Kaiserreiche wurden seit dem Jahre 1777 in allen grösseren Städten nach französischem Vorbilde zur Förderung und Vervollkommnung der Gewerbe Zeichenschulen gegründet. So kam es auch in den kroatischen Ländern zur Gründung einiger Zeichenschulen: im Jahre 1781 in Zagreb und 1787 in Rijeka und in Osijek. Osijek war damals eine wichtige Grenzfestung, die erste Stadt Slawoniens, in der Handel und Gewerbe blühten. Von dieser Zeichenschule sind aber in den in Osijek erhaltenen Archivalien keine Spuren zu finden und sie wird nicht lange gedauert haben. Da man aber auf die Ausbildung des Gewerbenachwuchses grossen Wert legte, unterzeichnete der Richter der drei Kammeralstädte Osijek mit dem königlichen Oberstudiendirektor des Zagreber Literaturbezirkes Marić am 18. V 1799 einen Vertrag über die Gründung einer neuen Zeichenschule in Osijek. Der erste Lehrer dieser Zeichenschule war Anton Müntzberger, der im Jahre 1800 ernannt wurde und diese Stelle bis zu seinem Tode durch volle 25 Jahre bekleidete. Schon im ersten Schuljahre besuchten die Schule 36 Schüler, im Jahre 1822 waren es aber schon 101, davon 71 Lehrlinge und 30 »andere«. Viele Anwärter mussten wegen Raummangel abgewiesen werden. Da nur ein einziges Zimmer zur Verfügung stand, erfolgte der Unterricht in zwei Schichten. Unter solchen Umständen konnte die Zeichenschule trotz der grössten Aufopferung ihres Lehres nur den Zweck einer Fachschule für die Gewerbejugend erfüllen. Erst etwas später, als sich die Verhältnisse im allgemeinen besserten, bekam diese Schule auch eine künstlerische Bedeutung.